

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

De grote belofte en het ene nodige

„... Ik zal u niet begeven en u niet verlaten“.

„Alleen, wees zeer sterk en moedig en handel nauwgezet overeenkomstig de gehele wet, die mijn knecht Mozes u geboden heeft...“ (Jozua 1 : 5c, 7a)

Mag ik het eens openhartig zeggen? Voor ons gevoel is de tweede tekst, die hierboven staat, zomaar één der teksten uit de Bijbel, natuurlijk niet minder, maar ook vooral niet méér. Maar de eerste tekst is niet zomaar één van de Bijbelteksten, neen, dat is één van de wandteksten. Dat is een tekst voor de Nieuwjaarsdag, voor de huwelijksbevestiging, kortom voor elk traject en voor elk nieuw begin van de levensbaan. Ik denk er niet aan daarmee de spot te drijven. Wie zou dat kunnen doen, als die grote en heerlijke belofte van God hem voor ogen wordt gesteld? Alleen maar, het moet ons toch wel een gevoel van onbehagen geven, als we bedenken, hoezeer die eerste tekst op de voorgrond treedt, terwijl die tweede zózeer naar de achtergrond wordt geschoven. Het kan ons toch niet bevredigen, dat zóvélen die eerste tekst inderdaad tot wandtekst maken, terwijl niemand eraan denkt de tweede eenzelfde ereplaats in zijn huis te bezorgen. Want... die twee teksten horen bij elkaar. Ze maken deel uit van het ene verband van Gods Woorden hier. Wie de tweede tekst losmaakt van de eerste, hij is er niet één kwijt maar twee!

Want de Here heeft hier samengevoegd zijn grote belofte en het ene nodige, dat ene, dat wij hebben te betrachten om de heerlijkheid der belofte te beërven. En dat is de reden, waarom we het verband niet mogen verbreken.

***

„Ik zal u niet begeven en u niet verlaten“, dat zegt de Here hier tot Jozua. Is dat een belofte voor „de“ levensweg, zo heel in 't algemeen? Is dat een belofte, die altijd en overal automatisch haar toepassing wel zal vinden, wat Jozua ook doet en welke plannen hij ook beraamt? Neen! Het is de belofte voor Jozua, de dienaar van Mozes, die na Mozes' sterven zijn opvolger geworden is. Jozua is geroepen het werk te voleindigen, dat Mozes mocht beginnen. Hij is geroepen tot de vervulling van deze dienst. Mozes bracht het volk tot de grens van het beloofde land. Jozua zal Israël in de erfenis binnenleiden. En dat werk is heerlijk. Want het einde van die weg, het is het genot, het is de zaligheid van de rust des Heren, van de rust, die Hij aan de vaderen beloofd had. Maar dat werk zal ook zwaar zijn, zeer zwaar. Want op de weg, die aan Jozua is voorgesteld, zullen machtige vijanden hem tegenkomen, zeven volkeren, stuk voor stuk machtiger dan het ene volkje Israël. Denk maar eens aan die oude geschiedenis van Kades-Barnea. Toen lag de weg naar Kanaän open. Die weg was opengelegd door de kracht van 's Heren Woord. Maar toen zagen de Israëlieten met grote angst naar hun vijanden, naar die sterke vijanden. En ze weigerden de Here te geloven op zijn Woord. En nu? Nu komt datzelfde Woord der belofte tot Jozua en tot het nieuwe geslacht van Israël: Vóór u ligt de heerlijkheid van de rust des

Heren. Vóór u ziet ge ook sterke volkeren. Maar vreest niet, Ik heb u het land gegeven. Ik zal u op die weg, ja, op die weg, niet begeven en u niet verlaten. Deze belofte zal Jozua moeten dragen. Daarop mag hij bouwen, ja, zolang hij op deze weg blijft. Zou hij de moed verliezen en zijn ambt niet meer kennen, dan is hij die grote heerlijke belofte kwijt. Nè als het oude Israël, daar bij Kades Barnea. En daarom ben ik ook een beetje bang voor die wandtekst, voor die ene tekst, losgemaakt van zijn verband.

Is het een Nieuwjaarsbelofte? Is het een huwelijksbelofte? Jazeker! Alleen, op welke weg gaat u dat nieuwe jaar in? En op welke weg staat uw huwelijk? Is het de weg naar de rust des Heren? Is het werkelijk de weg naar het vervulde, het nieuwe Kanaän? Is het werkelijk de weg, die leidt, die leiden móét, tot de ontmoeting met de vijand? Want op de weg naar de rust moet u ook vandaag grote tegenkracht overwinnen en passeren. Ik denk aan de landen achter het IJzeren Gordijn.

„Ik zal u niet begeven en u niet verlaten“ - op de weg naar de rust. Maar ge zult deze weg nu ook moeten betreden met uw voet en met uw hart en met uw mond, ja, ook met uw mond, die getuigen gaat van de hoop, die in u is, van de hoop... in een wereld, die niet meer hopen mag, die geloven moet in de kracht van de arbeidersgemeenschap. Dan zijn die sterke tegenstanders niet meer theorie. Dat zal wel blijken ook. Maar onttrek u niet zoals Israël bij Kades. Want op die éne moeilijke smalle weg zal Ik u niet begeven en u niet verlaten! Een heerlijke belofte... voor die éne weg.

„Ik zal u niet begeven en u niet verlaten“ - zeker, het is een Nieuwjaarsbelofte voor ons, ook voor die jongen in Militaire dienst. Maar op welke weg wandelt hij het nieuwe jaar in? Op de weg naar de rust? Maar die moet je betreden met je hart en met je mond. Daarvan moet je getuigen in de praat met je makkers, in het gebed voor het eten, in het niet-meedoen met zoveel, in het alleen-staan zovaak. Ben je daar bang voor? Maar daarvoor is nu juist die grote belofte bestemd. Voor déze weg! Kies je een andere, dan ben je dit woord kwijt!

„Ik zal u niet begeven en u niet verlaten“ - ja, het is ook een huwelijksbelofte voor ons. Maar op welke weg staat ons huwelijk? „Wat mij en mijn gezin betreft, wij zullen de Here dienen!“ Hebt u dat waarlijk beloofd? En houdt u dat ook werkelijk vol, als de vriendjes uw kinderen hierheen willen slepen en daaraan willen laten meedoen en als die kinderen zelf ook al gaan zeggen: Waarom mag dit niet en dat ook al niet? Dan zal de kracht van de vijand geen theorie meer zijn. U ontmoet die soms op het vooruitgeschoven front van uw eigen kinderen. We kunnen soms heel meesterlijk elke strijd ontwijken. Het is hier niet verstandig om te spreken. Het is daar niet verstandig niet méé te doen. En onze kinderen, ze moeten toch ook iets hebben.

En intussen, ja, misschien hangt daar nog wel een wandtekst aan de muur! Een heel mooie tekst. Maar is het nog wel een belofte voor de weg, die wij gekozen hebben?

INHOUD:

De grote belofte en het ene nodige	H. S.
Het belovende spreken Gods (II)	G. V.
Talma	J. W.
Waarheen met de Psalmberijming	P. A. H.
Protest tegen het dualisme (II)	J. V.
Boekbespreking	
Persschouw	
Kerknieuws	

En daarom moeten we bij deze belofte de eis onder ogen zien. Want ook hier gaan belofte en eis samen. Alleen... denk erom, Jozua, hier komt het op aan. Ge kunt heel wat vergeten, maar dit niet! Wees nu sterk en moedig! Denk niet dat het belofte woord automatisch wel vervuld zal worden, ook als ge tégen die belofte in de angst in uw hart laat heersen en als ge door die angst uw weg laat bepalen. Ge moet u door niets van die weg naar de rust, van die weg naar de strijd, laten aftrekken. Ik zal u niet begeven, als ge uw weg door de golven kiezen moet. Maar als ge op die golven gaat zien en uw God en Here loslaat, dan zult ge wegzinken. En als ge u zo door het beloftewoord van mijn geleide van bange zorg laat bevrijden, dan is er ruimte gekomen voor het enige, dat uw zorg hebben moet: de betrachtning van de wet van Mozes.

De wet van Mozes. Israël moet zich in alles rein van de Kanaänietenwereld bewaren. Er mag geen enkele vermenging zijn van de dienst des Heren en de Baäls. Israël moet in alles zijn afzondering bewaren. Dat is het enige, dat uw zorg hebben moet. Van al die andere grote zorgen heb Ik u bevrijd! Ja, dit is inderdaad het éne nodige!

Kijk, daarom moet die tweede tekst in de eer van de eerste delen.

„Ik zal u niet verlaten“ - de belofte. „Alleen...“, nu komt de eis, 't ene nodige. Het gaat om die ene weg naar de rust, het gaat om die weg van de strijd. En nu moet ge op die weg de vervulling der belofte verwachten, ja, op die weg en niet op de weg, die ge zélf zoudt willen kiezen. En houd nu vast, dat mijn belofte u op die moeilijke weg van alle vrees bevrijden moet, dat al uw aandacht daardoor vrijgekomen is voor dat éne: Uzelf rein bewaren van de wereld; uw afzondering door de Here, uw heiliging door God, bewaren tot Gods eer. Want de Here geeft ons deze belofte, opdat al onze kracht zal vrijkomen voor het éne nodige. En tegelijk, in het betrachten van dat ene zullen we de vervulling van de belofte beërven.

Waar staan we nu? Met Jozua voor de Jordaan, gereed om de weg naar de rust en de weg naar de strijd op te gaan? Of staan we met Israël bij Kades, van plan elke strijd te ontwijken?

Ja, die beide teksten horen bij elkaar. We moeten ze ook bij elkaar houden! Gods belofte en het éne nodige.

Terneuzen.

H. Smit

Het belovende spreken Gods

(II)

Het „beter deel”.

Anderen gaan een andere weg op en zeggen: Wanneer de apostel in 1 Corinthen 6 zo positief spreekt over de gemeente, ook in vers 11: „Gij zijt gewassen, gij zijt geheiligd, gij zijt gerechtvaardigd door de naam van de Here Jezus Christus en door de Geest van onze God,” dan heeft de apostel slechts het oog op „het beter deel” der gemeente, met verwaarlozing van de anderen. En dat „beter deel” der gemeente wordt dan gevormd door de ware gelovigen, wedergeborenen en bekeerden, de uitverkorenen, die metterdaad gewassen zijn, geheiligd, gerechtvaardigd door het geloof in de naam van de Here Jezus Christus en die metterdaad de Heilige Geest hebben ontvangen. En de apostel zou dan in dit alles verwaarlozen dat „slechter deel” der gemeente, bij wie van dat alles niets is: de ongelovigen, onbekeerden, onwedergeborenen.

Het voordeel van deze opvatting van Paulus' woorden schijnt te zijn dat ze schijnt te kloppen als een bus. Schijnt te kloppen.

Want er is nog wel het een en ander tegen aan te voeren. Het blijkt toch dat de apostel niet maar, aldus sprekende, de gemeente als totaliteit, zij het dan het „beter deel” op het oog heeft met verwaarlozing van de rest, maar dat hij wel terdege het oog heeft op de leden der gemeente hoofd voor hoofd. Daartegen plei dat hij in 1 Cor. 6 : 11 en 16—20 de tweede persoon meervoud gebruikt, maar in dezelfde brief zegt de apostel dat wanneer leden der gemeente gaan eten in een tempelrestaurant, waar niet alleen aan de afgoden geofferd vlees wordt geserveerd, maar waaraan ook een tempelbordeel is verbonden daardoor licht een „zwakke” broeder kan verleid worden tegen zijn geweten in hetzelfde te doen. Hij zou in dat geval zijn geweten geweld aan doen en mogelijk op een weg komen waarop voor hem geen terugkeer mogelijk is en verloren gaan: „een broeder om wiens wil Christus gestorven is”. 8 : 11. Hier zegt de apostel dus van een individueel lid der gemeente stellig en positief: Christus is voor hem gestorven. En vlak naast deze stellige uitspraak stelt de apostel dat het mogelijk is dat deze broeder, voor wie Christus gestorven is, struikelend over het liefdeloze voorbeeld van andere broeders, echt kan verloren gaan.

Dogmatische beveiliging.

Tegen dat laatste bestaat dogmatisch bezwaar: iemand voor wie Christus gestorven is kan immers niet verloren gaan? En vanwege dat dogmatische tegenargument verzwakt men dan maar de stellige uitspraak van de apostel. Deze zou niet bedoeld hebben dat Christus metterdaad voor die broeder en voor elk individueel lid der gemeente de dood is doorgedaan, maar de apostel spreekt zo veronderstellenderwijs: de gelovigen moeten hem maar houden voor, beschouwen en behandelen als een broeder voor wie Christus stierf. Zekerheid is er op dit punt weliswaar niet, maar het is een norm voor de omgang met de broeders, waarbij overigens straks kan blijken dat men zich heeft vergist...

Postoraal bezwaar.

Ernstiger dan het voorgaande bezwaar, waarop we terugkomen, dunkt ons het pastorale bezwaar tegen deze uitlegging van 1 Cor. 6 : 11, en 16—20 en dergelijke schrift-

plaatsen. Dit: indien de Schrift wanneer ze zo over de gemeente des Heren spreekt, slechts dat „beter deel” der gemeente op het oog heeft, dan kan het niet anders of degenen, die de Schrift horen voorlezen of haar zelf lezen, komen voor de vraag te staan: Waar hoor ik nu bij? Bij dat betere deel? Of bij de door de Schrift verwaarloosde rest? Zij komen in het drijfzand der onzekerheid. En dat op een punt waar Gods Woord juist zo zeker, zo rustig spreekt: Gij zijt duur gekocht, 1 Cor. 6 : 20. Gij zijt afgewassen. 6 : 11. Voor de broeder is Christus gestorven. 8 : 11.

Maar ook de dienaar des Woords, die zelf in dat drijfzand der onzekerheid geraakt is, kan niet maar zo zeker en eenvoudig spreken als de Schrift het hier en op andere plaatsen doet. Hij zal zeggen: De Schrift spreekt hier van het „beter deel” der gemeente, van het gelovig, het bekeerde, het wedergeboren, het uitverkoren deel. En aan de toepassing toegekomen wordt hij (schijnbaar!) „ernstiger” dan de Schrift en zal hij de hoorders de vraag voorleggen: Behoort ge tot dat „beter deel”? Om vervolgens zijn hoorders duidelijk te maken waardoor ze kunnen weten of ze echt gelovig, waarlijk bekeerd en wedergeboren zijn om de zekerheid van hun verkiezing kunnen vinden. In elk geval niet in de tekst. Die geldt slechts voor het „beter deel”. En het gaat er juist om of men tot dat „beter deel” behoort. En de zekerheid daaromtrent moet dus van elders komen. Uit de kenmerken van het geloof, de bekering, de wedergeboorte, de uitverkiezing. Nog één stap en de gemeente is druk doende de zaligheid in zichzelf te zoeken en niet buiten zichzelf in Christus Jezus. In haar gelovigheid, bekeerdheid, wedergeborenheid, in de tekenen van haar uitverkorenheid. En op een zeer „vrome” en zeer „godsdienstige” manier is het woord des geloofs krachteloos gemaakt: „Maar gij zijt gewassen, gij zijt geheiligd”. „Gij zijt duur gekocht.”

Metterdaad.

Men kan met al deze dingen ook een andere weg op. En stellen dat de apostel op deze plaatsen van de brief aan de Corinthiërs en de Schrift doorgaans niet maar spreekt over de gemeente in haar „beter deel”, met verwaarlozing van de rest, maar dat de Schriften hier spreken van de gemeente in haar geheel en van elk harer leden in het bijzonder: de gemeente is niet slechts in haar „beter deel”, maar in al haar leden stuk voor stuk gewassen, geheiligd, gerechtvaardigd; zij heeft in haar geheel, haar leden hebben hoofd voor hoofd de Heilige Geest metterdaad ontvangen; zij zijn bekeerd en wedergeboren.

De gedachte heeft metterdaad verdediging gevonden. En vindt ze nog.

En klopt ze niet wonderwel op het spreken der Schrift? Spreekt Gods Woord niet zo: „Gij die wedergeboren zijt niet uit overgankelijk maar uit „onvergankelijk zaad”?” 1 Petr. 1 : 23. „Want gij waart als dwalende schapen, maar thans zijt gij bekeerd tot de herder en hoeder van uw zielen”. 1 Petr. 2 : 25. En spréekt de Schrift niet van de broeder, voor wie Christus gestorven is en die nochtans verloren gaat? 1 Cor. 8 : 11. En zegt niet Petrus: „Toch zijn er ook valse profeten onder het volk geweest, zoals ook onder u valse leraars komen zullen, die verderfelijke ketterijen zullen doen binnensluipen, zelfs de heerser, die hen gekocht heeft, verloochende en een schielijk verderf over zichzelf brengend”? II, 2, 1.

Voor en tegen, „valse leer”.

Die zo spreken hebben wat vóór. Spreken zij niet de „eenvoudige” taal der Schrift? En hebben de anderen niet tegen dat ze door te spreken van het „beter deel” der gemeente en van „houden voor” en „beschouwen en behandelen als” categoriën invoeren, die aan dat spreken van de Schrift te enen male vreemd zijn? Maken zij niet onzeker wat in de Schrift zo zeker is.”

Intussen als tussen de beide „richtingen” de strijd ontbrandt, zijn de beschuldigingen van valse leer niet van de lucht. Van de ene kant zal men tot degenen die op grond van de Schrift menen te moeten zeggen dat het kan voorkomen dat een broeder voor wie Christus gestorven is — 1 Cor. 8 : 11 — verloren gaat, en dat zelfs leraars de heerser, die hen kocht, verloochenen en zo een haastig verderf over zich brengen — II Petr. 2 : 1, de beschuldiging inbrengen van zo al niet voluit remonstrantse en pelagiaanse dwaalleer dan toch van „vreemde en verwarde leringen”, die op een gekloofde haar na gelijken op de leer van de afval der heiligen. En van de andere kant zal men zeggen: Uw dogmatische standpunt, waarvoor gij u beroept op de verkiezingsleer van Dordt, verhindert u de Schrift onbevungen te lezen en anderen te waarschuwen en voor de gruwelijke zonde van verloren te gaan terwijl Christus voor hen gestorven IS en van de enige heerser, die hen gekocht HEEFT te verloochenen.

Allebei ongelijk.

Het wil ons voorkomen dat beide „partijen” ongelijk zouden hebben. En indien men ons tot een keuze tussen haar zou willen nopen, dan zouden we geneigd zijn te zeggen: er is voor ons geen keus bij. Want beide „partijen” lezen de Schrift, dunkt ons, verkeerd.

De oplossing: het belovende spreken Gods.

De moeilijkheden verdwijnen als sneeuw voor de zon, wanneer men oog heeft voor het belovende spreken Gods in de Schrift en goed in het oog houdt het onderscheid tussen Gods beloftewoorden en hetgeen God in zijn beloftewoorden belooft. Kort gezegd: tussen de belofte en het beloofde. Wanneer de apostel — om tot ons voorbeeld uit de brief aan de Corinthiërs terug te keren — in 1 Corinthen 6 zegt: „Gij zijt gewassen, gij zijt geheiligd, gij zijt gerechtvaardigd”, „uw lichaam is een tempel van de Heilige Geest, die ge hebt ontvangen en die in u woont”, „Ge zijt gekocht en betaald”, dan constateert en registreert hij niet een feitelijk aanwezige werkelijkheid, maar dan spreekt hij van uit de beloften, die tot de gemeente en aan al haar leden zijn gesproken. Niet anders is het wanneer hij het heeft over een broeder, voor wie Christus gekruisigd is en die door ons aanstoot geven toch echt kan verloren gaan. De apostel spreekt hier niet vanuit verborgen dingen (hoe zou dat ook kunnen?), al evenmin vanuit een veronderstelling, een houden — voor, maar vanuit Gods beloften. En evenzo zegt de apostel Petrus alwéér vanuit de belofte dat leraars, die valse leer brengen, de heerser, die hen gekocht heeft verloochenen.

God heeft al zulke weldaden aan zijn gemeente en aan al haar leden beloofd.

Dat weten we zeker.

God de HEERE zegt in dat belovend spreken: Ik heb u gewassen, Ik heb u geheiligd, Ik heb u gerechtvaardigd, Ik heb u mijn Geest gegeven, Christus is voor u gestorven, de Here Jezus heeft u gekocht.

Dat is alles belofte.

En het geloof spreekt nu die belofte na en spreekt, omdat Gods beloften zo vast

zijn: Ik ben gewassen, ik ben geheiligd, ik ben gerechtvaardigd, ik heb de Heilige Geest ontvangen. Het geloof spreekt over toekomstige zaken als over gedane zaken, die geen keer nemen: Ik ben ook verheerlijkt, Rom. 8, en ik ben met Christus in de hemel gezet. Midden in een werkelijkheid, die om verlossing schreit zegt het geloof: Ik ben verlost. En midden in de dood spreekt het geloof: Ik heb het eeuwige leven.

Het eeuwige leven „hebben”.

Ook dat laatste mag ieder die Gods belofte gelooft zo zeggen: Ik heb het eeuwige leven.

Het is duidelijk dat in de Heilige Schrift het eeuwige leven een toekomstig goed is. Zo zegt de HEERE in Daniël 12 : 2: „Velen van hen, die slapen in het stof der aarde, zullen ontwaken, dezen tot eeuwig leven en genen tot versmading, tot eeuwig afgrijzen.” Het eeuwige leven treedt volgens deze Daniëltekst in met de opstanding uit de doden.

Terloops merken wij op dat in het apocriefe boek der Makkabeën hetzelfde spraakgebruik gevonden wordt. Daar wordt in het tweede boek, hoofdstuk 7, verhaald van de marteldood van zeven broers met hun moeder onder Antiochus Epiphanes. Van de tweede wordt gezegd: „En als hij in de uiterste adem was, zeide hij: (tot de koning A.E.) „Gij booswicht, gij beneemt ons wel het tegenwoordige leven, maar de Koning der wereld zal ons, die voor zijn wetten sterven, tot een eeuwige opstanding des levens weder opwekken”. vs. 9. En de laatste van de zeven zei: „want onze broe-

ders, een korte pijn geleden hebbende, zijn gestorven onder het verbond Gods van het eeuwige leven, maar gij (A.E.) zult door het oordeel Gods rechtvaardige straffen van deze hoovaardigheid wegdragen”, vs. 36. Hier wordt het eeuwige leven verbonden aan de opstanding — vs. 9 —, en gesproken van „het verbond Gods” — d.i. de belofte Gods van het eeuwige leven”.

N.B. We citeerden een van de apocriefe boeken, zeer wel wetende dat zij zulk 'nkracht of vermogen niet hebben, dat men door enig getuigenis van deze enig stuk des geloofs of der christelijke religie zou kunnen bevestigen, gelijk de Ned. gel. bel. zegt. Maar we vergeten niet dat hetzelfde artikel van de apocriefen ook zegt „Dewelke de kerk wel lezen kan, en daaruit ook onderwijzingen nemen, voorzover als zij overeenkomen met de kanonieke boeken. Dat laatste is hier het geval. Het spraakgebruik van de Makkabeën komt hier overeen met dat van Daniël 12 : 2: het eeuwige leven komt met de opstanding en is een belóofd en slechts in de belofte aanwezig goed.

Zo spreekt ook het nieuwe testament. De rijke jongeling vraagt aan de Here Jezus wat hij moet doen om het eeuwige leven te **verwerven**, Mtth. 19 : 16, of te **beërven**, Mark. 10 : 17, Luk. 18 : 18; zo sprak ook een wetgeleerde van **beërven**, Luk. 10 : 25. De Here Jezus sprak niet anders: degenen, die Hem volgen, zullen het eeuwige leven beërven, Mtth. 19 : 29; zij zullen in de toekomstige eeuw het eeuwige leven ontvangen Mark. 10 : 30; Luk. 18 : 30. Na het jongste gericht zullen de rechtvaardigen gaan naar het eeuwige leven Mtth. 25 : 46.

(Wordt vervolgd)

G. Visee

Talma

1864 — 19 februari — 1964

(I)

Deze maand, om precies te zijn, 19 februari 1964, zal het een eeuw geleden zijn, dat in de Nederlands Hervormde pastorie van het kleine Gelderse plaatsje Angeren Aritius Sybrandus Talma geboren werd.

A. S. Talma, die later als dominee en minister de grote voorvechter zou worden voor de vrijheid van de arbeidende stand.

Schrijven over Talma — en daar is bij deze eeuwherdenking alle aanleiding toe — is minder gemakkelijk dan het op 't eerste gezicht lijkt.

Talma moge zelf niet veel geschreven hebben, over zijn persoon en werk is veel geschreven, zelfs een aantal dissertaties.

Ondanks al die publikaties is het moeilijk een totaalbeeld van Talma te vormen. Dat komt omdat al die studies en dissertaties stuk voor stuk niet meer dan één bepaald aspect van het leven en werk van deze grote figuur geven.

Een complete levensschets van Talma is nog niet geschreven en het enige boek, dat voor een levensbeschrijving van Talma zou kunnen doorgaan, „Een held in volle wapenrusting” is te kort na diens verscheiden geschreven om volledig te zijn. Daarvoor is, vooral bij een gecompliceerde figuur als Talma, afstand en objectiviteit nodig.

Talma was een kind van zijn tijd en wie deze tijd niet kent, zal Talma's leven en strijd moeilijk op haar waarde weten te schatten.

Het beeld van de mens Talma rijst uit al de afzonderlijke studies op als de bewogen priester, die de nood van de sociaal zwakke en de maatschappelijk verdrukte ervoer als zijn persoonlijke nood; als een profeet met groots visie, die zijn tijd ver vooruit was. Als priester en profeet heeft hij zichzelf verteerd en bleef hij door alle bittere teleurstellingen heen de ontombare idealist.

Dominee Talma, de bewogen priester,

wiens pastorale zorg bij voorkeur uitging naar al wat verdrukt werd of leefde aan de maatschappelijke zelfkant.

Het is de bewogen priester in Talma, die hem in Arnhem met de eenvoudige broeders van de Middernachtzending bij nacht en ontij doet evangeliseren in kroegen en bordelen. Die hem het gezelschap en het gesprek doet zoeken met socialist en communisten. Die hem in een tijd van drankmisbruik doet ijveren voor geheelonthouding onder het motto: Voor het volk om Christus wil.

En de priesterlijke gestalte vinden wij duidelijk terug in de Handelingen der Tweede Kamer, waarin zijn ministriële redevoeringen voor het nageslacht zijn vereeuwigd. Maar in die Handelingen is hij toch bovenal de profeet en ziener, die meer en dieper dan zijn formalistisch juridische tegenstanders als Idsinga, Loeff en Treub oog had voor de ontwikkeling in de toekomst.

Uit die Handelingen leren wij Talma kennen in de kracht van zijn door sterk roepingsbesef gedragen idealisme, en in zijn zwakheid, als hij zijn scherpzinnige geestverwanten en principiële tegenstanders niet met gelijke wapenen kan bestrijden. Neen, in juridische scherpslijperij, waarin zijn bestrijders meesters waren, was Talma niet bedreven.

Maar kan een priester en profeet, door een roeping als het ware bezeten, ooit een koude, nuchtere, formalistische jurist zijn?

De aard en de omvang van de sociale nood van zijn dagen kende hij echter tot in de kleinste bijzonderheden, omdat hij het voelde en beleefde als z'n eigen nood. En zo kon de grote vechter voor de vrijheid van de arbeidende stand het volk dat hij liefhad voeren uit de verrederende sfeer van de liefdadigheid naar de vrijheid van de sociale gerechtigheid.

Tussen de sociale voorvechter Kuyper en

de sociale voorvechter Talma is een groot verschil. Kuyper is in zijn neerbuigende sympathie voor „de werkman” altijd de aristocraat gebleven, die van boven enkel wenken gaf, welke als bevelen moesten worden geïnterpreteerd.

Talma is de arbeider van zijn tijd en van onze tijd geworden die hunner één. Hij was leider uit het besef van zijn roeping, maar een leider die één doel voor ogen had: de arbeider te voeren naar de vrijheid, naar zelfstandigheid, naar het zien en ervaren van eigen verantwoordelijkheid.

Kuyper heeft vele en goede woorden gesproken ten bate van de werkman, maar zijn praktische daden waren vóór, tijdens en na zijn ministerschap beschamend klein. Talma heeft ook vele en goede woorden gesproken ten bate van arbeiders, maar die woorden zijn vandaag enkel nog interessant voor de geïnteresseerde. Talma heeft ons iets grootser nagelaten: zijn daden. Hij heeft reëel en concreet de wegen, niet alleen gewezen maar zelf aangelegd, die de heilloze strijd tussen klassen deden verkeren tot georganiseerd overleg tussen standen. Dat zijn z'n Radenwetten.

Hij heeft de wegen aangelegd, waarlangs de oude, de zieke en invalide arbeider zijn levensonderhoud kon verkrijgen op basis van recht, vrijheid en verantwoordelijkheid. Het parlement heeft Talma's monumentale bouwwerk van Raden- en sociale verzekeringswetgeving deerlijk gehavend en geschonden. Kuyper is zo onvriendelijk geweest om op een vraag van de socialist Schaper, ten aanhore van heel de Kamer te verklaren, dat Talma's wetten „helemaal niet”, eis waren van Antirevolutionair beginsel.

Maar Talma's wetten waren, gefundeerd op een brede visie, verdedigd met ongetemd idealisme, te groots van opzet om geheel vernietigd te worden door de tegenstand van rechts en links.

***

Talma was Nederlands Hervormd predikant en behoorde, naar eigen zeggen, tot de Ethische Richting.

De mannenbroeders, die in „Een held in volle wapenrusting” een poging deden. Talma's levensgang te beschrijven, voegen bij dat laatste en ter zijner ontlasting er haastig aan toe, dat hij „Rechts” Ethisch was.

De jeugd van nu weet waarschijnlijk niet, wat het betekende omstreeks 1900 Nederlands Hervormd predikant te zijn. Zij weet ook niet meer van de onderscheiding tussen rechts- en links ethisch.

In de dagen mijner jongelingschap wisten wij zo wel het een als het ander.

Nederlands Hervormd predikant omstreeks 1900 te zijn, betekende fel gekant te zijn tegen alles wat met de dolerenden te maken had. Ethisch was alles wat niet Gereformeerd was.

En dan wordt die voor Talma ontlastende verklaring 'n beetje duidelijker. Wij dachten toen, net als de schrijvers van het bovengenoemde boek, in termen van politiek. Dus: alles wat „rechts” zat, zat goed.

En zo hadden wij er vrede mee, dat Talma én Ned. Hervormd predikant, én Ethisch, rechts-Ethisch was.

En wij dachten zo, dat Talma zich wel gelukkig mocht prijzen, dat wij hem, ondanks de niet geringe dwalingen zijns wegs, met open armen ontvingen en hem de kans gaven zijn idealen te verwerkelijken.

Maar een vreemde eend in de Gereformeerde, Antirevolutionaire bijt was Talma in zijn dagen wel. Hij was wel wat al te rood aan de graat, daarbenevens ging hij ook een beetje te vlot om met jonge revolutionairen. En welke Gereformeerde in zijn dagen durfde als Talma zo openlijk en zo overtuigd zijn sympathie betuigen met de stakende dokwerkers van Londen? En ook: welk fatsoenlijk mens ging nou evangeliseren, bij nacht en ontij nog wel, in kroegen en bordelen? Wij zijn toch geen Heilsoldaten? Onze kerkdiensten zijn openbaar, onze kerkdeuren staan iedere zondag en voor iedereen open.

Kijk, daar moet je nu net Ethisch voor wezen. Rechts Ethisch dan.

Helenius de Cock was een der weinigen, die Talma in deze dingen begreep en bijviel.

Maar och, deze professor was oud. En 'n oud man met zo'n familieregister bestraf je niet hardelijk. Zelfs niet als hij het opneemt voor stakende dokwerkers. Maar Talma kon niet dan met grote piëtië en dankbaarheid spreken over deze zoon der Afscheiding.

De zekerheid van het weten wat Ethisch is ben ik al vele jaren kwijt. Ik houd er maar voor, dat het rechts Ethisch van Talma, meer een kwestie van gevoel was. En als het waar is, wat Prof. Is van Dijk gezegd heeft — en hij kon het weten omdat hij zelf Ethisch was — dat bij de Ethischen ieder minzaam voor zichzelf spreekt, dan is de rechts Ethische Talma mij vandaag even lief als een Gereformeerde Talma mij ooit lief geweest zou kunnen zijn. Trouwens, aan het eerste begin van de Antirevolutionaire weg heeft ook een Nederlands Hervormde gestaan, groot en eenzaam. En toen waren er toch al lange jaren afgescheidenen.

Maar dat de Nederlands Hervormde, de rechts Ethische dominee Talma, in een tijd van bittere verwijten en erger, over en weer, zich uit overtuiging aansloot bij de zonen van afscheiding en doleantie, stempelt hem tot een moedig, een zeer moedig man. Want uit brieven welke hij naliet weten wij, dat hij, gelijk met zijn ongewone positiekeuze, heel ruiterlijk de volle consequenties van zijn keuze overzag.

En als dit een van de typisch Ethische eigenschappen is, dat er niet zo zwaar aan principe's wordt getild, dan maakt Talma op die richtingseigenschap een uitzondering. Zijn leven als dominee, als minister en ten slotte als legerpredikant werd beheerst, neen is — naar de mens gesproken — vóórtijdig verterd geworden door principes. Principes welke hij heeft saamgevat in de enkele woorden: Voor het volk, om Christus wil.

Jac. Wijnands.

Waarheen met de Psalmberijming?

Nu er stemmen opgaan het overladen programma van de komende synode te besnoeien en de kans bestaat dat men ook de kwestie van de Psalmberijming zou willen opschorten lijkt het mij wenselijk uit te spreken dat dit hoogst ongewenst zou zijn. Wat is namelijk het geval? Niets meer of minder dan dat het hele vraagstuk van de Psalmberijming, dat nu al jaren slepende is gehouden, binnen afzienbare tijd radicaal kan worden opgelost.

Binnenkort zal het verslag van het Psalmdeputaatschap onze kerkeraden bereiken. Dan zal duidelijk zijn dat ditmaal een aantal zeer constructieve voorstellen wordt gedaan, zowel wat samenstelling en werkwijze van het nieuwe deputaatschap als wat het klaarmaken en invoeren van een nieuwe — zingbare — berijming betreft. De komende synode zal er m.i. zeer verstandig aan doen de voorstellen en suggesties van het lopende deputaatschap over te nemen. Dan is het n.l. denkbaar dat wij over 3 tot 5 jaar een goede berijming hebben en dan is tenminste één hangende kwestie van de baan.

Uiteraard mag ik, als lid van genoemd deputaatschap, thans niet meedelen welke deze voorstellen zijn. Het komt mij echter voor dat onze plannen ingang zullen vinden en bij de synode en bij de door hen gerepresenteerde kerken.

In dit verband zou ik alle broeders (en zus-

ters) van het eigen huis, die zich ook bezig houden met het berijmen van psalmen, willen adviseren zich te onthouden van het doen uitgeven van een proefbundeltje, dat een klein aantal psalmen zou bevatten en in een veel te kleine oplage. Ik mag daar aan toevoegen dat al het werk van hen niet zonder meer ijdel hoeft te zijn. Maar het is een fictie te denken dat het werk uit eigen kring van zulk een kwaliteit en omvang zou zijn, dat wij, laten we zeggen binnen tien jaren, een eigen bundel zouden kunnen leveren. Ons kerkvolk hebbe niet de waan dat de „eigen teelt” er zó florissant uitziet dat wij het daarmee zouden kunnen doen. Veel positiever is het m.i. de eigen krachten volledig in te schakelen bij het restaureren, corrigeren en selecteren van wat aan berijmingen in veel ruimere mate voorhanden is.

En het is zeer wel denkbaar dat zulk een bundel, berustend op één hoofdlijn met daarnaast goede varianten, ook zou worden geaccepteerd door andere kerkgenootschappen, welke eveneens al lang tekenen van psalmberijmingsmoedigheid vertonen.

Voorts spreke het verslag van het deputaatschap voor zichzelf en moge de synode diligent zijn en moge de psalmberijming door de gemeente worden betrokken in het gebed.

Rotterdam.

P. A. Hekstra

Protest tegen het dualisme

II.

Het boek van Prof. Zuidema is een nieuwe vrucht van de intense studie, die hij wijdt aan het oeuvre van Karl Barth. Reeds eerder publiceerde hij vier belangrijke artikelen over Barth — waaronder de brede verhandeling over theologie en wijsbegeerte in de „Kirchliche Dogmatik” — en dit viertal wordt thans aangevuld met de beide studies, die deze „konfrontatie” omvat, n.l. een analyse van Barth's commentaar op het Prosligion van Anselmus van Canterbury en een beschouwing over de theologie als geschiedenis-theologie bij Karl Barth.

Barth's uit 1931 daterende commentaar op Anselmus — de man van het „Fides Quaerit Intellectum” — verdient volgens Zuidema grondige aandacht omdat zij op de grens staat tussen Barth's theologiseren vanuit een idee der z.g. krisistheologie en zijn later theologiseren, waarin niet meer de krisisidee, maar de idee van de geloofs-analogie in afwisseling met die van de relatie-analogie domineert (54). In dit geschrift van 1931 komt, aldus Zuidema, voor het eerst de drijvende „wetsidee” van

Barth's theologiseren sinds die tijd naar voren, n.l. de dialektiek van genade-natuur, waarbij — in onderscheiding van de rooms-katholieke natuur-genade-dialektiek — de bovennatuur zelfs het karakter van de natuur als zodanig bepaalt (84 v., vgl. 186).

Zijn de uiteenzettingen van Barth als kenbron voor eigen dogmatisch (en filosofisch) denken van blijvende waarde, als **commentaar** acht Zuidema ze zonder meer een mislukking. Ongetwijfeld is Barth te goeder trouw in de overtuiging, dat hij Anselmus kongeniaal weergeeft (55), maar in feite pleegt hij geweld aan de tekst door eigen ideeën in Anselmus in te lezen (59). In deze „denkkrabatische studie” (107) is Barth in feite bezig imperialistisch Anselmus voor zich te annexeren (84, vgl. de krasse uitlating op p. 66). Zuidema rekent Barth secuur na en blijft niet in gebreke voor zijn scherpe oordeel argumenten aan te voeren; in allerlei interpretaties en parafrases buigt Barth z.i. de oorspronkelijke strekking van Anselmus' woorden om. De lezer, die op zijn beurt Zuidema weer wil narekenen, zal dankbaar zijn, dat

de latijnse tekst met een Nederlandse vertaling van R. Smitskamp volledig in dit boek werd afgedrukt (27 vv.). Intussen is Zuidema's studie — evenmin als het gekritiseerde geschrift van Barth! — stellig niet alleen uit historisch oogpunt van belang. Integendeel, in de gang van zijn betoog geeft hij tal van interessante beschouwingen over Anselmus — b.v. zijn visie op de verhouding van geloven en begrijpen (85 v.v.) — en uiteraard over Barth zelf.

In deze eerste studie geschiedt de „Aus-einandersetzung” met Barth a.h.w. nog over het hoofd van Anselmus heen. In het tweede opstel komt het echter tot een rechtstreekse konfrontatie met Barth; een konfrontatie, die overall getuigenis aflegt van Zuidema's borend intellect en bewonderenswaardig analyserend vermogen. In zijn dieptepeilingen van Barth denken maakt hij het zijn lezers niet gemakkelijk, maar wie voor enige geestelijke exercitie niet terugschrikt ontvangt een scherpgetekend beeld van onderscheidene vitale elementen in Barth's denken. De pointe van Zuidema's betoog is, dat Barth in felle reactie op de leer van de analogia entis, de analogie van het zijn, een grandioos systeem heeft ontworpen, waarin de zijns-analogie vervangen is door de analogie van „extrinsieke toedeling”, de analogie van het geloof en de analogie der relatie, welke drie analogieën ten diepste gebaseerd blijken te zijn op wat Zuidema noemt de „analogia historiae”, de analogie der historie. Het „zijn” moet in Barth's systeem plaats maken voor het *gebeuren*, „das Ereignis”, „das Geschehen”, i.e. het slechts in een geïsoleerd onderdeel van de dogmatiek maar over de gehele linie. Het fundament van deze analogie der historie is Barth's leer van de „Geschichtlichkeit Gottes”. God heeft geen geschiedenis, maar God is geschiedenis. En deze „Geschichtlichkeit Gottes” impliceert, dat alle theologie-in-enger zin een geschiedenis-theologie is, geen zijns-theologie (195 v.). Barth wordt, aldus Zuidema, „beheerst door de theologische idee der analogia historiae, in zijn schepingsleer, in zijn christologie, in zijn theologische ethiek, in zijn anthropologie” (204).

Zuidema speurt nu de doorwerking van dit centrale beginsel in verschillende sectoren van Barth's dogmatisch denken na. Vanzelfsprekend kunnen we hier slechts enkele punten aanstippen. Zeer boeiend is wat de auteur opmerkt over de parallelie tussen de Godsleer van Barth en het mensbeeld van het existentialisme. Hij laat zien dat allerlei trekken van dit mensbeeld — in gemodificeerde vorm — in de Godsleer van Barth terugkeren; zo b.v. de gedachte, dat de existentie aan de essentie voorafgaat, dat de mens slechts is in zijn daad, dat het wezen van de mens vrijheid is, dat de mens niet definieerbaar en „Ereignis” is etc. (161 vv.; Zuidema attendeert overigens ook steeds op de principiële verschillen tussen Barth en de existentie-filosofie, vgl. 179 vv., 206 v., en voorts 196 vv.). Frappant is het te ontdekken, dat ook de grote Zwitserse theoloog niet immuun was voor de neiging tot de „theo-ontologie”, sinds jaren door K. J. Popma als het grote kwaad der theologie aan de kaak gesteld, n.l. de speculatie over het zijn, het wezen Gods (vgl. 169 vv.); Barth moge dan ingevolge zijn verwerping der zijnsanalogie de „theo-ontologie” getransformeerd hebben in een — door Zuidema aldus getypeerde — „theo-historiologie”, dit sluit niet uit, dat ook hij „de structuur van het god-zijn van God” definieert en op deze wijze niet minder dan de Thomistische leer van de analogia entis „de grens der aanbiddelijkheids Gods” overschrijdt (199 v.).

Ook Barth's Schriftbeschouwing wordt in het wijde kader van de analogia historiae geplaatst. „Zo is de Heilige Schrift

niet Gods Woord, maar er is de geschiedenis van het steeds weer aktueel worden van de Heilige Schrift tot Woord van God door Gods aktuele handelen" (176). Evenzo dient z.i. Barth's hantering van de onderscheiding van „geschichtlich" en „historisch" in deze brede samenhang te worden beschouwd. Het „historische" omvat de „feiten", die geen „gebeuren" meer zijn, geen „Ereignis". De beroeps-historicus kan er zich mee inlaten, maar theologisch en religieus zijn ze irrelevant. Vandaar, dat Barth's scheppingsleer gevrijwaard blijft van elke „ontmoeting" met de natuurwetenschappen. Krachtens zijn eigen principe moet Barth Genesis 1—3 zo uitleggen, dat hij nimmer gekonfronteerd wordt met de natuur- en geschiedeniswetenschappen (201 v.) 4). Zuidema is van oordeel, dat Barth dientengevolge langs een andere weg tot eenzelfde resultaat komt als Kant: de boedelscheiding van geloof en wetenschap, „inklusief (en dit in radikaal verschil met Kant) tussen kerkelijke theologie en niet-theologische wetenschap" (204).

Het is heilzaam deze en andere motieven uit Barth's theologisch denken eens te bezien tegen de achtergrond van zijn dogmatische, zo men wil: filosofische, grondbeginselen. Vaak kan men, doorgaans nogal vage opmerkingen horen over Barth's Schriftleer, die duidelijk verraden, dat het inzicht in de fundamentele structuur van Barth's denken ontbreekt. Men beschouwt zo'n in het oog springend onderdeel dan min of meer als een op zichzelf staand element en onderkent het niet als een uitloper van een bepaalde wortelovertuiging. De lectuur van Zuidema kan deze oppervlakkigheid opheffen. 5)

Zuidema aarzelt niet de spanningen in Barth's conceptie bloot te leggen. Hij constateert ze in de kentheoretische grondslagen, waarop het geheel van Barth's theologie rust (116 vv., 132 vv., 147, 165 vv.) en met name ook in de anthropologie (185 vv., 200, 203 v.). Met het oog op eerstgenoemde „antinomie" zegt Zuidema herhaaldelijk, dat Barth steeds, maar z.i. tevergeefs, poogt „over de schaduw van deze eigen structuurtheorie te springen" (207 e.a.).

De schrijver benadert Barth zeer kritisch, maar men kan niet zeggen dat hij hem voortijdig de pas afsnijdt. Zuidema laat Barth uitspreken en hoewel de innerlijke geladenheid van de temperamentvolle auteur even onder de oppervlakte van het wetenschappelijk vertoog steeds voelbaar is werkt dit o.i. niet storend, terwijl de toon van de polemiek behoudens een enkele uitzondering (b.v. de weinig zakelijke en onnodig irriterende uitlating op p. 117) korrekt blijft. In de ontleding van het motief der „Geschichtlichkeit" in het geheel van Barth's denken staat Zuidema o.i. sterk en verdient hij beslist meer gehoor, ook van Barthiaanse zijde, dan hij bij zijn vroegere publicaties over Barth ontving.

Toch zouden wij bij Zuidema's indringende analyses nog graag enkele kanttekeningen willen maken. De vraag laat zich n.l. stellen, of men Barth's oeuvre geheel recht doet wanneer men het primair vanuit wijsgerig oogpunt taxeert. Men mag ook in de kritiek niet verwaarlozen, dat Barth vóór alles theoloog wil zijn en dat hij in een theologische traditie staat, waaruit hij niet kan worden losgemaakt en zonder welke hij ook niet ten volle kan worden verstaan.

Zuidema heeft dit o.i. in sommige gevallen te veel uit het oog verloren. Ik denk b.v. aan zijn nadrukkelijke konstatering, dat de door Barth gebezigde formule: „God wordt slechts door God gekend" het „theologisch kentheoretisch gronddogma van Barth" is (111).

Zuidema had hier billijkheidshalve in rekening moeten brengen, dat de door hem gelaakte spreuk niet nieuw en niet typisch

Barthiaans is maar in de theologisch-dogmatische traditie reeds lang vóór Barth een bepaalde plaats heeft ingenomen. In ieder geval hanteert ook Bavinck deze formule reeds en deze was toch bepaald geen Barthiaan avant la lettre. 6). Klaarblijkelijk is het niet voldoende vast te stellen dat Barth de bewuste zinspreuk gebruikt — alsof daarmee alles gezegd zou zijn — maar dient de beslissing te vallen bij het gebruik, dat van deze op zichzelf niet typisch-Barthiaanse formule wordt gemaakt. Let men daarop, dan is er vanzelfsprekend tussen Bavinck en Barth een belangrijk verschil te constateren. Bij Bavinck moet de spreuk geïnterpreteerd worden overeenkomstig de Schriftplaatsen, die hij in onmiddellijk verband daarmee citeert: niemand kent de Vader dan de Zoon en wien de Zoon het wil openbaren (Matth. 11 : 27) en: niemand kan zeggen: Jezus is Here, dan door den heiligen Geest" (1 Cor. 12 : 3), terwijl hantering van de zinspreuk, zoals Zuidema aanwijst, bepaald wordt door zijn stelling: „Dat God slechts door God gekend kan worden, kan ook slechts door God gekend worden" (138).

Dat het pleit voor een theologische benadering — naast de wijsgerige taxatie — het resultaat van Zuidema's knappe prestatie niet aantast, wordt bewezen door het recente evenwichtige boek van Runia over Barth's Schriftleer. Runia merkt op dat het niet aangaat van Barth een existentialist in theologische vermomming te maken en zijn theologie vanuit de fundamentele ideeën en categorieën van deze moderne filosofie te verklaren, waarbij hij verwijst naar het voorwoord van het eerste deel van de „Kirchliche Dogmatik": Daarin verklaart Barth zelf dat hij in dit boek zoveel mogelijk alles wat in de „Christliche Dogmatik" van 1927 althans de indruk wekte van een fundering der theologie met behulp van de existentie-filosofie geëlimineerd heeft. We hebben, aldus Runia, Barth serieus te nemen in zijn intentie zijn theologie te vrijwaren van de overheersing door enig filosofisch systeem 7). Een andere vraag is natuurlijk, of Barth zich metterdaad ook heeft weten vrij te houden van beïnvloeding der filosofie, i.c. der existentiële filosofie. Op die vraag antwoordt Runia ontkennend. Hij schrijft: „Hoewel wij vele echt-schriftuurlijke elementen in zijn conceptie (n.l. die der openbaring) aantreffen, zijn er ongetwijfeld ook elementen, die niet ontleend zijn aan de Bijbel, maar hun oorsprong hebben in de hedendaagse, existentialistisch-personalistische denkwijze". 8). Runia's conclusie komt zakelijk geheel overeen met de teneur van Zuidema's betoog: „Het probleem van geheel Barth's leer omtrent openbaring en Heilige Schrift is de spanning, ja het contrast, tussen vrijheid en continuïteit, tussen het dynamische en het statische, het existentiële en het ontologische" 9). Maar de door Zuidema zelf herhaaldelijk gesignaleerde verschillen tussen Barth en de existentiële filosofie vormen een duidelijke aanwijzing, dat zijn theologie niet uitsluitend uit genoemde filosofie te verklaren is, maar daarnaast ook andere wortels heeft.

Wie nu Barth taxeert tegen de achtergrond van de theologische traditie, zal meermalen tot de conclusie komen, dat Barth, afgezien van zijn eigen soluties, deze overlevering terecht op verschillende punten aan kritiek onderwerpt. Dit geldt o.i. mede van de Godsleer 10). Zuidema merkt terecht op, dat Barth het moeilijk heeft met de trouw Gods; deze zou inhouden, dat God vrij staat tegenover eigen vrijheid, hetgeen ongetwijfeld niet ver afstaat van sophisme (167). Nu acht Zuidema het dieptepunt van de leer, dat God veranderlijk is, Barth's these, dat veranderlijkheid en verandering werkelijkheden in God zelf zijn (169). Naar aanleiding hiervan zouden wij de

schrijver toch eens de vraag willen voorleggen, of hij niet van oordeel is, dat óók de Godsleer van de scholastiek en de nareformatorische dogmatiek — waartegen Barth zich verzet! — ingrijpende correctie behoeft. Spelen daarin niet allerlei filosofische gedachten aangaande God als de onbewogen Beweger, als het affect-loze, storeloze zijn een rol, die allerm minst beter zijn dan de ideeën van de existentie-filosofen? We vragen dit, omdat deze zaken op het ogenblik in het middelpunt van de belangstelling staan. We behoeven slechts te herinneren aan de kwestie van de z.g. bijbelse anthropomorphismen en al wat daarmee samenhangt, zoals die in onze kring aan de orde werd gesteld door G. Visee en onlangs een brede bespreking ontving in de dissertatie van H. M. Kuitert 11). Van geheel andere kant komen dezelfde vragen naar voren in de discussies rondom „Honest to God" van bisschop Robinson 12). Het zou interessant zijn Zuidema eens over de artikelen van Visee en het boek van Kuitert te horen! In ieder geval: we zijn met de problemen, die hier liggen, voorlopig nog niet klaar 13). En bij de voortgaande bezinning zal de afwijzing van onjuiste gedachtengangen, wil deze doeltreffend en overtuigend zijn, zeker vergezeld moeten gaan van positieve richtlijnen betreffende de weg, die wij zelf te bewandelen hebben.

De auteur houde ons deze opmerkingen ten goede. Het zijn eigenlijk meer „randglossen" bij, dan opmerkingen over zijn studie, die grondige lezing en bestudering waard is. Hoewel in eerster instantie „voer voor filosofen en theologen" is zij een rijke bron voor allen, die hun kennis omtrent Barth willen verdiepen.

Kampen.

J. Veenhof.

4) Over de onderscheiding van „Historie" en „Geschichte" bij Barth handelt breed het proefschrift van C. Trimp, *Om de Oeconomie van het welbehagen*, Goes, 1961.

Zuidema noemt deze studie niet; over het algemeen verwerkt hij trouwens in zijn uiteenzettingen practisch niets van de enorme literatuur over Barth, hetgeen o.i. wel een nadeel is. Overigens is opvallend, hoe weinig helaas Trimp's boek tot dusver de aandacht getrokken heeft. Laat men er toch voor zorgen, dat het geen vrijgemaakte monoloog wordt! Tot nu toe lazen we zegge en schrijve één recensie, n.l. die van H. G. Hubbeling in het *Nederlands Theologisch Tijdschrift* XVII, 1, oktober 1963, 66 v. Curieus is daarin de opmerking: „Het onderhavige werk is een degelijke studie, geschreven zonder het gebruikelijke pathos van de leermeester (Prof. Schilder), wat de toon echter irenisch maakt heeft." Hubbeling voegt eraan toe: „Toch bracht dit geen wezenlijke verandering in de waardering van de theologie van Karl Barth."

5) Een heldere en grondige studie over Barth's Schriftbeschouwing is het boek van Klaas Runia, *Karl Barth's Doctrine of Holy Scripture*, Grand Rapids, 1962. Dit boek is ook belangrijk vanwege de daarin geboden kritische bespreking van de gangbare opvattingen over de Schrift in gereformeerde kring.

6) H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, vierde druk, I, 471. Runia, o.c. 145, wijst erop, dat de spreuk zowel bij Bavinck als bij Barth voorkomt. Hij zegt zelfs t.a.p. dat de bewuste formulering inderdaad de taal der Reformatie vertolkt, die immers accentueerde, dat de mens niet uit eigen kracht maar alleen door de verlichting van de Heilige Geest Gods openbaring in de Schrift kan verstaan.

7) Wij achten het van betekenis de verbindingslijnen tussen Barth en de historische theologie, niet alleen hier maar ook elders, in het oog te houden. Wat Bavinck betreft heeft R. H. Bremmer in zijn proefschrift *Herman Bavinck als dogmaticus*, Kampen, 1961, herhaaldelijk op analogieën tussen hem en Barth gewezen; vgl. b.v. a.w. 345 i.v.m. Barth's leer van „Das Nichtigte". Sommige recensenten van Bremmer's boek hebben daartegen nogal ernstig bezwaar gemaakt, zoals J. Faber en C. van Til. Nu behoeft het geen betoog dat allerlei aan de traditie ontleende begrippen en omschrijvingen bij Barth in een geheel nieuwe samenhang functioneren en daardoor ten dele ook een andere betekenis krijgen. Maar wanneer men dit vooropstelt, is het o.i. zeker niet ongeoorloofd op parallellen te wijzen. Zo attendeert Weber, a.a. O. II, 480 noot 9, erop, dat Bavinck in zijn

verkiezingsleer soms formuleringen gebruikt, welke op die van Barth gelijken. Barth had zich z.i. niet zelden op Bavinck kunnen beroepen a.a. O. II, 485 noot 7. Zulke opmerkingen zeggen toch wel iets, temeer omdat Weber er in het geheel geen belang bij heeft Bavinck en Barth naar elkaar toe te buigen; hij laat zich in het constateren van deze parallellen niet door enige vooropgezette bedoeling leiden, maar gaat eenvoudig uit van de nuchtere feiten.

7) Runia, o.c., 200 ff.

8) Runia, o.c., 202. Vetgedrukte van R.

9) Runia, o.c., 203. Vetgedrukte van R.

10) Dit erkent ook J. Kamphuis, *De Katholieke vastheid*, Goes, 1955, 35.

11) G. Visee, *Over het „anthropomorphe” spreken Gods in de Heilige Schrift*, in *De Reformatie*, XXVIII, nos 34-43, 30 mei — 1 augustus 1953.

H. M. Kuitert, *De mensvormigheid Gods*. Kampen, 1962.

12) Een prachtige introductie in deze vragen geeft het geheel aan „Honest to God” gewijde speciale nummer van *Wending*, XVIII, 10, december, 1963, getiteld *Open Kaart*. Daarin vindt men een keur van artikelen over en reacties op het geschrift van de engelse bisschop.

13) Om bij wijze van illustratie één voorbeeld te noemen over Schilder's visie op de vragen rondom het anthropomorfisme is het laatste woord nog niet gesproken. Kamphuis keert zich in *De Katholieke vastheid*, ggw, 114 tegen S. J. Ridderbos en G. C. Berkouwer, die op het voetspoor van Bavinck stelden, dat geheel de openbaring een anthropomorph, mensvormig karakter draagt en verdedigt Schilder tegen de kritiek, die deze theologen op hem uitbrachten. Volgens Kamphuis, a.w. 97 vv., dient men scherp onderscheid te maken tussen het begrip van de aanpassing Gods waardoor gehéél de openbaring wordt beheerst en het anthropomorfisme: **binnen** de als geheel aan ons beattingsvermogen aangepaste Schrift zijn z.i. anthropomorfismen, mensvormige openbaringsmededelingen te onderkennen. Voor deze mening beroept de auteur zich voortdurend op Schilder. Evenwel: óók bij Schilder — evenals bij Ridderbos, Berkouwer en sterker nog bij Bavinck — zijn twee lijnen te constateren. Enerzijds de lijn, die Kamphuis voorstaat en verder doortrekt. Maar anderzijds de lijn, waarop hij komt tot de door Kamphuis gelaakte opvatting, dat gehéél de Schrift anthropomorfistisch spreekt, vgl. zeer frappant *De Reformatie* XVII 52, 24 september 1937, 421: „Is het niet de tijd... om er mee te rekenen, dat de bijbel niet slechts losse gevallen — naar het schijnt — van anthropomorfismen (meervoud) geeft, doch naar Bavinck's woord **altijd** anthropomorfistisch spreekt?"; zie ook *Wat is de hemel?*, tweede druk, Kampen, 1954, 87 v. Het door Kamphuis, a.w. 114, niet ten onrechte tot Ridderbos gerichte verwijt, dat hij door beide lijnen te combineren onlogisch redeneert, treft dus ook Schilder. Trouwens Greijdanus niet minder! Men vergelijkte diens *Schriftbeginselen ter Schriftverklaring*, Kampen, 1946 32 (enerzijds: vaak anthropomorphe voorstellingen, anderzijds: eigenlijk de gehele Schrift één mensvormig spreken van God); zie voorts a.w. 61.

BOEKBESPREKING

B. Telder. *Sterven... waarom? Over sterfelijkheid en onsterfelijkheid in bijbels licht*. J. H. Kok N.V. Kampen. 1963.

Dit tweede boek van ds Telder — het eerste was „Sterven en dan?” — is een voortzetting van de bespreking van de in het eerste aangesneden vragen. In dit werk distancieert de schrijver zich nadrukkelijk van de beschouwingen van Karl Barth, wiens visie op de verhouding van dit leven en het bij de opstanding intredende toekomstige leven met de Schrift strijdig is. Telder stelt terecht dat de mens voor de val nog niet sterfelijk, d.i. aan de dood onderworpen was, maar dat hij ook nog niet het leven bezat als een onverliesbaar goed (17 v.v.). De dood is straf op de zonde. In hfdst. 4 bespreekt hij onder vele andere Schriftplaatsen Filippenzen 1 : 23: „Ik verlang heen te gaan en met Christus te zijn, want dat is verre het beste”. Terecht stelt Telder dat hier geen sprake is van een doodsverlangen als naar een hoger leven. Doch wanneer hij „met Christus zijn” verklaart als „met Christus gehoorzaam zijn tot in de dood”, menen wij dat deze verklaring meer gezocht dan juist is. Dat behoeft geen keuze in te houden voor de traditionele exegetische die „met Christus zijn” verstaat als „ontlijfd in de hemel worden opgenomen”: het is juist de vraag — ook voor hen, die met Telder van

mening verschillen! — of de Schrift zulk een „ontlijving” en ontlijfde mensen kent. Het zou wel eens kunnen zijn dat de apostel op deze plaats de „tussentoestand” overslaat en denkt en spreekt in de trant van „eenmaal sterven en daarna het oordeel” (n.l. van de jongste dag, gelijk de brief a.d. Hebreëen daarover spreekt).

In hoofdstuk vijf passeren de catechismus Zondag 22 (voor de daar ongetwijfeld uitgesproken dichotomische onderscheiding van lichaam en ziel, van welke het eerste, ontzield, tot stof zou wekeren en de laatste, ontlijfd, zou voortbestaan, nemen ook velen die Telder afwijzen, het niet meer op!), Bavinck (met krasse uitspraak over het oude testament op dit punt, blz. 79, 80) Kuyper (80), Grosheide (82) en Janse (83), voorts Dooyeweerd (83) en de leeruitspraak van 1942 de revue. Van G. C. Berkouwer de uitspraak dat de tussentoestand „Gods geheim” is. Telder beaamt dat laatste. Ik ben het er mee eens of schoon ik goed beseft dat we het alleen mogen zeggen als we na geduldig onderzoek hebben vastgesteld dat Gods openbaring het geheim niet onthulde, anders is wat we een geheim, een mysterie noemen een mystificatie. Het laatste geldt evenzo van hetgeen Telder aanhaalt van de Statenvertalers uit de inleiding op het boek Job. „Wat God ons niet zekerlijk heeft geopenbaard, is niet nodig zekerlijk te weten”. De vraag is n.l. of God ons i.z. de tussentoestand iets of niets zekerlijk geopenbaard heeft.

Handhavende dat de dode mens als gehele mens in de dood is handhaaft de schrijver ook dat de gelovige ook als dode veilig is in Gods handen. Dat laatste houde men goed in het oog tegenover de suggestie, die wel gedaan is alsof Telder Gods volk van „de troost” zou beroven. De zaak is juist dat de vraag is welke troost Gods Woord ons biedt voor de tijd dat we dood zijn. Hier is inderdaad het gevaar dat we ons zelf en anderen van een schriftuurlijke troost beroven. Maar evenzeer dat wij elkander „vertroosten” met een „troost” die de Schriften niet bieden, al kan zij op een zeer oude traditie bogen. We moesten juist als de aard der vertroosting, niet deze laatste zelf in geding is, niet te gauw handtastelijk worden. Zondag 1 met zijn „in leven en sterven”, „naar lichaam en ziel” d.i. totaal, is NIET in geding.

In hoofdstuk 6 bespreekt Telder hetgeen Popma in *Levensbeschouwing* III, 191-235 opmerkt, over het verschil tussen Telder en Popma ben ik in zo verre blij dat de controverse op dit punt bewijst dat we in onze kerken, gelukkig toch geen verstarde fronten hebben: Popma staat hier dicht bij Wiskerke en Kamphuis. Wij menen dat Popma eer te veel dan te weinig zegt. Op wat Telder (157/158) ten beste geeft over Lukas 23 : 43, „Heden zult ge met Mij in het paradijs zijn” oefende Popma in de *Correspondentiebladen* van de Ver. voor Calv. Wijsbegeerte voorzichtige en bedachtzame kritiek. Dat is alweer een bewijs dat men „de” Wijsbegeerte der Wetsidee niet tot de zondebok voor Telders opvattingen moet maken. Telder slaat voor het „Heden” niet te voegen bij het geen volgt: „Heden zult ge...” maar bij hetgeen voorafgaat: „Ik zeg u heden: ge zult...”, zoals roomse exegeten wel deden om ruimte te houden voor een eventueel verblijf van de moordenaar in het vagevuur. De kritiek van Popma acht ik juist zonder er nog zijn conclusie aan te verbinden en zonder dat ik het met hem eens ben t.a.v. het troost-motief, waarover ik hierboven reeds schreef.

Ook t.a.v. Lukas 16, de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus heeft Telder weer een nieuwe exegetische voorslag. Zonder haar te delen menen ik dat de oogst die sommigen t.a.v. het onderhavige onderwerp denken binnen te halen schraal is.

In het kort: Telder handhaaft zijn gevoelens in het eerste boek gepubliceerd, geheel. Gaarne had ik gezien dat hij zwaardere nadruk gelegd had dat we ook bij afwijzing van het traditionele gedachte goed op dit punt niet weten wat de dood en een dode zijn is.

In de discussies over deze zaak verdient dit boek aller aandacht. Wie het afwijst doe het niet af met machtspreuken in de trant van: „In strijd met de Schrift” of „met het onder-

wijs van onze hoogste Profeet en Leraar”, maar hij bewijze het door geduldige exegetische. Ik meen nog dat er voor alarm roepen geen reden is, en van ketterij geen sprake. Wat Telder leert is zeker anders dan wat in Zondag 22 staat. Maar daar staat ook niet meer dan „dat mijn ziel van stonde aan na het sterven tot Christus, haar Hoofd zal worden opgenomen” en dat tegen de roomse leer van het vagevuur en de sectarische van de ziele-slaap, welke beide Telder met haar dichotomische vooronderstellingen afwijst. En over het „hoe” van het bij Christus zijn zegt Zondag 22 voorts niets.

Intussen heeft men Telders publicatie van zijn gevoelens aangemerkt als in strijd met het ondertekeningsformulier: hij had zijn gevoelens noch openlijk noch heimelijk mogen leren, maar het aan de kerkeraad of de classis en zo aan de meerdere vergaderingen moeten voorleggen. Hier ligt een moeilijkheid. Indien de belijdenis de belijdenis der gemeente is — bij alle verschil wat de binding aangaat tussen de ambtsdragers en de niet-ambtsdragers — gaat het dan aan een kritische toetsing van de confessie te ondernemen en een eventuele wijziging te voltrekken in het diep geheim van de meerdere vergaderingen? De openlijke op artikel 36 geëfende kritiek, die in 1905 leidde tot de uitlichting van de bekende 21 woorden heeft toch zeker dit voordeel gehad dat „heel de kerk en heel het volk” heeft kunnen meeleven? Laten we toch niet vergeten dat de tans besproken zaak ook door een niet-ambtsdrager aan de orde zou kunnen gesteld zijn. En wat dan? Iedereen erover spreken en schrijven behalve de dominees en de hoogleraren? Tenzij deze vóór de confessie op dit punt schreven? En het maakt toch ook nog verschil welk punt aan de orde is?

Voorts: tal van zaken vragen om nadere opheldering. Wat is met name in de Johannes' geschriften: het eeuwige leven „hebben”. Is dat hebben — in — belofte of hebben in de zin van: reeds metterdaad bezitten? Wat bedoelt Christus met „zij leven allen voor Hem”, als Hij over de doden incl. Abraham, Izaak en Jacob spreekt? Zulks in vergelijking met b.v. Rom. 6 : 10 en andere plaatsen. Het eeuwige, onverliesbare leven is toch het leven van mensen, die niet meer sterven? Rom. 6 vers 9? Wat zijn „de zielen onder het altaar”? Ontlijfde zielen, die leven (??) of lijken? Openb. 6. Idem: wat zijn (in een visioen!) de zielen uit Openb. 20 : 4. Onze Schriftstudie zal moeten voortgaan en zich verdiepen. En daartoe leverde Telder een belangrijke en stimulerende bijdrage.

Ook van dogmatisch gezichtspunt liggen hier belangrijke vragen. Indien de Christus tussen sterven en opstanding in de hemel geweest is, wat was dan in die tijd in de hemel zijn plaats bekledend Middelaarswerk voor ons? De Schrift laat zijn werk in de hemel altijd beginnen na de hemelvaart. Toen eerst is Hij „opgenomen in heerlijkheid” — 1 Tim. 3 vers 16 —, een uitdrukking, die de Schrift nooit van de doden gebruikt.

G. Visee

PERSSCHOUW

De Carlisten

In verband met de verloving van Prinses Irene met Prins Carlos Hugo de Bourbon - Parma werd en wordt nog steeds over de beweging van de Carlisten gesproken. Prins Carlos is er nu de leider van. Zoals we reeds eerder schreven vormen de Carlisten een fanatiek-roomse beweging die streeft naar het herstel van de monarchie in Spanje. En dan zó, dat Prins Carlos, de verloofde van prinses Irene, koning zal worden.

Deze Carlisten strijden voor een corporatieve, dat wil zeggen: fascistische staat en eisen een volstrekte heerschappij van het rooms-katholicisme over onderwijs, pers en heel het volksleven.

Vooral in de vorige eeuw hebben de Carlisten zich hevig geroerd in Spanje. Ze hebben toen alles op alles gezet om hun man op de troon van Spanje te krijgen.

In Spanje regeerde van 1814-'33 koning Ferdinand VII. Deze was viermaal getrouwd, maar had ten slotte slechts één dochter. Ferdinand zette om de kroon in zijn geslacht te houden de z.g. salische wet, krachten welke alleen man-

nen de troon van Spanje mochten beklimmen, buiten werking.

Na zijn dood volgde zijn dochter hem op onder voogdij van Ferdinands laatste vrouw, de energieke Maria Christina. Maar de broer van Ferdinand Don Carlos nam daar geen genoegen mee. Krachtens de salische wet had hij Ferdinand moeten opvolgen. Een gruwelijke burgeroorlog brak uit. Hij woedde van 1833-'40. Met ontzettende wreedheid werd deze gevoerd. De Carlisten vermoordden de gevangenen die ze niet konden voeden of opsluiten.

De generaals van de tegenpartij, de Christino's schoten op hun beurt de Carlistische officieren neer. Als Don Carlos niet zo'n dwaas was geweest zou hij gewonnen hebben. Maar hij was noch veldheer noch staatsman. Hij wist van geen enkel voordeel partij te trekken. De historicus Seignolus schrijft over hem: „Hij hoopte op de wonderdadige hulp van de H. Maagd des smarten — die hij in 1836 benoemde tot generalissimus van zijn leger — en liet zich leiden door een hofklike van dwepende vromen en gunstelingen, die zijn over het algemeen voortreffelijke generaals in hun operaties belemmerden”. In 1835 had Don Carlos met weinig moeite zich van Madrid kunnen meester maken. Maar in 1839 kwam heel Spanje onder Isabella de dochter van Maria Christina.

Na een periode van crises en ellende probeerde een nieuwe Don Carlos de kleinzoon van de zoenen genoemde, zich in 1873 weer van de troon van Spanje meester te maken. Onder de heilige eik van Guernica, waar eenmaal ook Ferdinand en Isabella gehuldigd werden, legde „Carlos septimo” (Karel VII) de eed af, in volle uniform, staande bij het altaar onze lieve vrouwe de la Antiqua en in tegenwoordigheid van duizenden. De blijdschap kende geen grenzen. In geestvervoering drukte men hartstochtelijk kussen op de hand, het kleed en het paard van de vorst. Maar deze Don Carlos was een even grote dwaas als zijn grootvader en hoewel de paus hem steunde moest hij al gauw het land verlaten.

In de N.R.C. werd dezer dagen een artikel gepubliceerd over de Carlisten. Ik neem daaruit het volgende over:

Midden in de vorige eeuw ontstond er (in Spanje, C. V.) een ernstige constitutionele crisis. Filips V had in 1713 het oude Salische recht van het huis Bourbon weer van kracht verklaard, daarbij het oude Castiliaanse erfrecht opzij schuivend.

M.a.w. in Spanje zou de troonopvolging beperkt blijven tot mannen. Ferdinand VII van Spanje had uit zijn vier huwelijken slechts één dochter en, gestuwd door zijn energieke vierde vrouw Maria Christina, stelde hij de Salische wet buiten werking om zijn dochter Isabella te laten opvolgen.

Zijn broer Carlos, volgens de oude opvatting opvolger, nam hiermee geen genoegen en het gevolg waren twee zg. carlistenoorlogen, waarin de carlisten of traditionalisten stonden tegenover de cristino's, de aanhangers van koningin-regentes Maria Christina.

De carlistenoorlogen zijn bijzonder bloedig en wreed geweest. Carlos en zijn rechterhand, generaal Cabrera, waren beiden monsterachtige wreedaards, waarbij echter moet worden opgemerkt dat generaal Espartero, minister van koningin Maria Christina en leider van de cristino's, niets voor hen onderdeed.

De carlistenoorlogen vormen zulke zwarte bladzijden in Europese geschiedenis, dat zij pas in de Duitse concentratiekampen hun weerga hebben gekregen.

In rechte lijn van Carlos zijn de carlisten in 1937 uitgestorven. Toen is hun beweging, altijd zeer conservatief en absolutistisch uitgemond in de geleerden van Franco en geïncorporeerd in de Falange, Franco's fascistische beweging, waarvan de carlisten de rechtervleugel vormen.

De band tussen Bourbon en Navarre, die wij hierboven aanstipten, is tijdens en na het optreden van pretendent Carlos levendig gebleven. Zijn sterkste aanhang had Carlos (en hebben de carlisten tot nu toe) in Navarre, in Noord-Spanje dus.

Ook de Basken hebben lange tijd met de carlisten gestreden, maar meer om redenen van semi-autonome aard.

In 1937, toen de carlistische tak van het huis Bourbon-Anjou dus was uitgestorven, moest men de draad weer ver in de geschiedenis ophalen. De afstammelingen van Filips van Bourbon-Parma zijn in 1937 in de rechten van de carlisten getreden.

Die overgang, samenvallend met de Spaanse burgeroorlog, heeft de zaken nog ingewikkelder gemaakt. De „echte” carlisten waren plus francoïste que Franco, maar de Bourbon-Parma's kwamen al spoedig op wat gespannen voet met de rebellenleider, omdat deze naar hun smaak te veel steunde op Duitsers en Italianen.

Per slot van zaken waren prins Xavier, de vader van Don Carlos Hugo, en zijn oudere broer Sixtus sterk Frans georiënteerd. Voor de Eerste Wereldoorlog waren zij bekende figuren in het uitgaande leven van Parijs en slechts juridische redenen hebben hen belet in 1914

dienst te nemen in het Franse leger. Beiden hebben het toen bij hun neef Albert (de koning der Belgen - C. V.) tot officier in het Belgische leger gebracht.

Na verschillende sterfgevallen, prins Xavier had drieëntwintig broers en zusters, werd de vader van Carlos Hugo titulair hoofd van de carlistische tak. Hijzelf laat echter veel van de activiteiten uit hoofde van die titel over aan zijn oudste zoon Carlos Hugo, die vrij veel in Noord-Spanje vertoeft, waar de carlistische beweging nog over enige aanhang beschikt. Sinds die tijd noemt en schrijft de familie zich ook de Borbon (op z'n Spaans) met weglating van het woord Parma.

Prins Xavier heeft nog een bescheiden rol op het wereldtoneel gespeeld, nl. in 1917. Zijn zuster Zita was getrouwd met keizer Karel van Oostenrijk, die enkele maanden tevoren, bij de dood van keizer Franz-Joseph, op de troon was gekomen.

In het Oostenrijkse leger diende een broer van keizerin Zita, nl. prins Felix, de huidige echtgenoot van groothertogin Charlotte van Luxemburg. Als gezegd dienden Sixtus en Xavier de Bourbon-Parma bij de tegenpartij, de Belgen.

Keizer Karel en keizerin Zita waren de oorlog moe en wilden graag vrede in Oostenrijk tot stand brengen. Ogenscheinlijk was het tijdstip in 1917 niet zo dwaas gekozen. Rusland was door de revoluties uit de strijd geworpen, Italië betekende militair niets.

Maar keizer Wilhelm II van Duitsland wilde nog niets van vrede weten en daarom moesten de vredesopgaven van keizer Karel geheim blijven.

Hij nam contact op met de Franse regering en met zijn zwagers Sixtus en Xavier, die op een gegeven ogenblik via Zwitserland met valse papieren naar Oostenrijk konden gaan. Daar hebben zij in kasteel Luxemburg bij Wenen vele gesprekken gehad met Karel en Zita, alsmede met de Oostenrijkse minister van buitenlandse zaken.

Het was allemaal romantisch en avontuurlijk, maar het is op niets uitgelopen. Toen keizer Karel heel schuchter bij zijn bondgenoot Wilhelm II aanklopte en het woord vrede in zijn mond nam zei deze: „Je hebt weer te veel naar je vrouwenfolk geluisterd.”

Dit historisch overzicht moge voltooid worden met de verdere avonturen van de Bourbons: in Frankrijk hebben de afstammelingen in rechte lijn van Hendrik IV geregeerd tot 1789 en van 1815 tot 1830. In Spanje hebben Isabella, haar zoon Alfons XII, en haar kleinzoon Alfons XIII geregeerd tot 1931.

De legitimisten beschouwen de derde zoon van laatstgenoemde, prins Carlos, als pretendent, omdat de oudste twee zoons formeel afstand hebben gedaan van hun rechten. Franco echter geeft de voorkeur aan de oudste zoon van don Carlos, prins Juan Carlos.

In Parma en de beide Siciliën zijn de Bourbons weggevaagd door de Italiaanse eenheidsbeweging van Victor Emanuel en zijn bekwame minister Cavour.

Tot zover de N.R.C.

Zo staan thans prins Juan Carlos, getrouwd met een dochter van de koning van Griekenland en Prins Carlos Hugo, verloofd met Prinses Irene fel tegenover elkaar. Beiden maken aanspraak op de troon van Spanje.

Het is bekend dat de Carlisten met grote energie en brutaliteit de verlovings van Prinses Irene gebruiken om de kansen van hun leider op troon en kroon te versterken. Zij zijn lieden die de hand hebben gehad in de weerzinwekkende berichtgeving over de verloving vanuit Spanje, een berichtgeving die minister Marijnen met zorg vervulde.

Prinses Irene, zo schreef de Telegraaf in een redactioneel artikel „is door haar verloving met Don Carlos geheel opgenomen in de Carlistische beweging, die er op uiterst actieve wijze voor ijvert om hem op de Spaanse troon te brengen.

Dat bij de aankomst op Schiphol van de ouders van Don Carlos de naaste omgeving op grote schaal fotokopieën van zijn doopakte verspreidde om, voornamelijk voor de Spaanse pers, aan te tonen dat hij Carlos is gedoopt is een belangrijk facet in de claim op de troon.”

Het blad schreef voorts dat in de mededeling welke prins Xavier de vader van Don Carlos aan de verslaggever van de Telegraaf bleek, „dat de laatste moeilijkheden rondom de verloving verband hielden met het feit dat de Carlistische Beweging zich afvroeg, of het wel een juiste gang van zaken was dat de prinses Irene troonsafstand zou doen, ligt een vrijwel afdoende verklaring van de achteraf onjuiste, maar gegeven de stand van zaken, juiste mededeling, dat de verloving geen doorgang zou vinden.

Een verslaggever van Trouw schreef in dat blad van woensdag 12 februari: „Men mag aannemen dat deze merkwaardige berichtgeving geïnspireerd wordt door de carlistische beweging, die duidelijk poogt politieke munt te slaan uit de verbintenis van haar Spaanse troonpretendent met een lid van het Huis van Oranje.

„Het gebruiken van de verloving en het huwelijk als een publiciteitsstunt begint ergernis te wekken. Als men op deze wijze doorgaat zou het voor Koningin Juliana wel eens moeilijk kunnen worden het huwelijk bij te wonen” is de mening van Haagse kringen.

Men twijfelt er trouwens ten zeerste aan of de andere vorstenhuizen in Europa er veel voor zullen voelen bij de bruiloft vertegenwoordigt te zijn.

Met zorg moet iedereen die deze dingen hoort zich afvragen: zal onze Prinses meegesleurd in duistere uit machtswaan voortgesproten politieke avonturen?

C. V.

Slechte polemieker

In het Kerkblad van de Gerformeerde Kerken in de provincie Utrecht schreef ds H. Veltman van Zeist het volgende:

Er is een polemieker ontstaan in de landelijke (kerkelijke) pers over een artikel van br. Milo te Nunspeet over onze kerkzang.

In deze polemieker wil ik me niet rechtstreeks mengen. Ik had gehoopt dat er ook een eind aan zou gekomen zijn door de publicatie van genoemde broeder in „Opbouw” van 31 jan., waarin hij dat, wat fout was in z'n eerdere publicatie, erkende.

Maar 't is nog niet uit. Br. Zijlstra komt op dit artikel van br. Milo — en dat, wat ds. Visee en prof. Veenhof in verband daarmee in datzelfde nummer van „Opbouw” hadden geschreven —, terug in het Geref. Gezinsblad van maandag 10 februari.

Het gaat mij dus niet om de gevoerde polemieker n.a.v. het eerste artikel van br. Milo. Maar om de wijze, waarop nu weer gereageerd is in het Geref. Gezinsblad. Ik meen: zo moet het toch niet, n.l., dat wij zinnen uit hun verband gaan rukken en dan de schrijver aan het volk gaan voorstellen als een belediger en lasteraar van „ons nog goed-gereformeerde kerkvolk”. Evenals ik vorige week vroeg aan br. Munciceps: „Waarom zo?” vraag ik dat nu aan br. Zijlstra. Waarom moet op deze manier de geest onder ons vergiftigd worden en moeten broeders zó aan hen, die een bepaald artikel niet onder de ogen hebben gehad en de inhoud van het geschrevene dus niet precies kunnen controleren, worden voorgesteld? Wat willen wij ermee bereiken? Wie dienen wij ermee?

Maar laat mij eerst mogen duidelijk maken wat ik bedoel.

Leest u a.u.b. even met aandacht wat br. Milo schreef in het slot van zijn artikel van 31 januari:

„En als onze handen met bloed bevekt zijn (ambtelijk bloed, broederbloed!!! dan wil de HEERE niet eens naar ons luisteren, al zingen wij nog zo luid, zegt Jesaja 1. Dan moeten wij eerst ophouden kwaad te doen, leren goed te doen, hongeren en dorsten naar gerechtigheid, de geweldenaar (de tiran, de opstoker) in toom houden, en de verdrukte recht doen.

De Schrift zegt hierover nog veel meer. Maar het is duidelijk: als wij de geweldenaars niet in toom houden, niet pal staan voor de verdrukten, niet dorsten naar recht en gerechtigheid, dan kunnen wij onze psalmzang beter nalaten.

En hoe is het onder ons? Golft bij ons het recht als water? De gerechtigheid als een steeds stromende beek? Leven wij in het stuk der dankbaarheid? Trekken wij vriend en heiden aan tot onze erediens? Ritselt het onder ons van vruchten des Geestes: vriendelijkheid, zachtmoedigheid, vergevensgezindheid? En straalt dit van onze kerkzang af? U mag ditmaal het antwoord geven.”

Wat doet br. Milo hier dus?

Wel: 1. veronderstellenderwijs („als”) enige mogelijkheden stellen, mogelijkheden, die met voorbeelden uit de Schrift gestaafd worden; 2. een paar vragen stellen, die ons dringen tot zelfonderzoek; en ieder mag dan voor zichzelf wel het antwoord geven op die vragen. Is zelfbeproeving overbodig? Zijn de gestelde vragen zo onzinnig, zo dwaas? En beschuldigt br. Milo in deze woorden ook maar iemand rechtstreeks: u bent dáár- en daaraan schuldig? Immers neen!

Maar wat maakt br. Zijlstra nu van deze „als”-zinnen en deze vragen?

Nadat eerst een aantal andere zinnen uit hun verband zijn gerukt en br. Milo beschuldigd is het „nog erger” gemaakt te hebben, dan hij in z'n eerste artikel reeds deed, toen hij „ons nog goed-gereformeerde kerkvolk” „diep had beledigd”, volgt dit i.v.m. de zojuist geciteerde zinnen van br. Milo:

„Het lust ons niet verder de heer Milo te citeren. (Maar geen één volledige zin uit Milo's artikel was geciteerd! H. V.) Alleen — hij zegt nog, dat onze kerkzang voor de oren des Heeren als getier klinkt. „De ge-

rechtigheid onder het gereformeerde volk devalueert". „Onze handen zijn met bloed — ambtelijk bloed — bedekt." Hij gewaagt van geweldenaars, die in toom moeten worden gehouden. En — het wordt wel heel fraai — dan prijst hij tenslotte de vruchten des Geestes aan: vriendelijkheid, zachtmoedigheid, vergevingsgezindheid, die hem zelf dan beheersen...

Het zo gescholden gereformeerde volk kan alleen de diepe belediging voor 's Heeren aangezicht neerleggen. Hij zal rechtvaardig oordelen."

Nu moge de lezer het een met het ander vergelijken! Is dit nog eerlijk? Hoe kan het Geref. Gezinsblad, dat mij overigens lief is, zulke beschuldigingen nog afdrucken? Hier wordt een broeder iets in de schoenen geschoven, dat hij beslist niet gezegd heeft, zó niet gezegd heeft! En dan wordt ook nog een beroep gedaan op Hem, die rechtvaardig zal oordelen!

Ik kan dit niet anders noemen dan: erg, heel erg! Zó worden mede-belijders van de éne Christus nu onder ons behandeld, mishandeld, afgemaakt! Zó wordt onder ons en door ons de Heilige Geest God bedroefd! Hoe kan dit toch? Was dan toch daar in Groningen een geweten geraakt en moest daarom deze reactie komen?

God, wat is het moeilijk naar het door uw mens-geworden Zoon ons zo duidelijk bekend-gemaakte dubbel-gebod der liefde te leven! Waar is onder ons de liefde tot U en tot onze door zijn bloed gekochte broeders en zusters? Vergeef ons — en leer ons toch te luisteren en te doen naar zijn gebod in Joh. 13 : 34, 35 e.a.

Er is ook in deze zaak wel iets goed te maken door sommige schrijvers! En laten wij allen onszelf de vragen van br. Milo nog maar eens stellen!

Het is mij een raadsel hoe een christen zich daaraan te buiten kan gaan.

Ze doet onnoemelijk veel kwaad. Want ze prikkelt dubieuze figuren zich extra te laten gelden.

Ze maakt broederlijke verhoudingen grondig kapot.

Polemiek van dit soort, in woord en geschrift, is misschien wel de voornaamste oorzaak van de huidige kerkelijke ellende.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Daarlervveen (vak. M. Brandes): J. van Bruggen te Ruinerwold-Koekange; te Enschede-Z.: C. J. Smelik te Bunschoten-Spakenburg.

Bedankt voor Den Helder: E. Koop te Enumatil.

Zendingswerk Drachten. De raad van de Geref. Kerk te Drachten ontving uit Pretoria het bericht, dat aan zending Ds J. G. Agema toegang verstrekt zal worden tot het zendingswerk in Vlaktefontein (Mamclodi). Ook werd al een huis aangeboden, dat voor het gezin van de zending geschikt geacht mag worden.

Van de Indonesische ambassade in Den Haag werd vernomen, dat voor Ds Agema geen visum voor Indonesia verwacht mag worden, maar dat het verkrijgen van een visum voor een andere zending niet uitgesloten is.

De kerkeraad van Drachten heeft Ds Agema nu officieel opdracht gegeven tot het verrichten van zendingswerk in Vlaktefontein.

Enschede-Zuid. De kerkeraad van Enschede-Zuid besloot, indien tot kerkplitsing wordt overgegaan, de roerende en onroerende goederen tussen Oost en Zuid-West te verdelen. Voorts nam de raad het principebesluit zo spoedig mogelijk een vierde predikant te beroepen. Als streefdatum voor de kerkplitsing werd bepaald 1 januari 1965.

Drs H. Venema. Op donderdag 6 februari j.l. werd te Roodeschool het zilveren ambtsjubileum van Drs Venema herdacht. Na een druk bezochte receptie volgde in de fraai versierde kerk een feestelijk samenzijn, dat onder leiding stond van dhr. A. Clevering. Diverse verenigingen leverden bijdragen voor het omvangrijke programma, dat werd besloten door een hartelijk dankwoord van de jubilaris.

Theologische Hogeschooldag. De commissie ter voorbereiding van de Theol. Hogeschooldag deelt mee, dat als datum voor de Schooldag 1964 is vastgesteld woensdag 30 september a.s.

De zaak „Beverwijk”. De classis Haarlem, in vergadering bijeen, op 11 januari 1964, kennis genomen hebbend van de acta der P.S. van de Geref. Kerken in het ressort Noord-Holland, bijeen geroepen op 5 juni 1963 te Nieuwer-Amstel;

constaterend dat de P.S. Noord-Holland 1963 op het revisieverzoek van de kerk te Beverwijk

(scriba E. Vossebelt) en de kerk te Haarlem (classis Haarlem) ingediend betreffende de uitspraak, vermeld onder Acta P.S. Noord-Holland 1962 art. 20 sub F ad 2, uitspraak aan het verzoek om deze uitspraak terug te nemen niet te kunnen voldoen, (Acta P.S. Noord-Holland 1963 art. 40);

overwegend dat P.S. Noord-Holland 1963 voor deze uitspraak de volgende gronden aanvoerde:

a. „dat de kerkeraad te Beverwijk door zijn ongegrond besluit-tot-doleantie en dat zonder daarover de gemeente te raadplegen ipso facto onwettig geworden is in deze zin, dat hij daardoor zijn wettige plaats in de gemeente te Beverwijk alsmede binnen het classicaal verband van de zusterkerken verloor”;

b. „dat daarom aan ds O. het recht niet kan worden ontzegd om in dat stadium het kerkelijke leven... voortgang te doen vinden”;

1. dat de P.S. Noord-Holland 1963 voor deze geen enkel argument uit de Heilige Schrift, de belijdenis der kerk en de K.O. aanvoert;

2. dat de P.S. Noord-Holland 1963 aan ds O. het recht om het kerkelijk leven in dat stadium in de kerk te B. voortgang te doen vinden niet ontzegt, OMDAT („daarom”) de kerkeraad te B. ipso facto onwettig geworden was in die zin dat hij daardoor zijn wettige plaats binnen de gemeente en binnen het classicaal verband verloor, maar dat de P.S. zelfs het „daarom” op geen enkele wijze verklaart of aannemelijk maakt;

3. dat aan ds O. wel het recht ontzegt moet worden een kerkeraad te verkiezen, omdat de kerkeraad te Beverwijk zijn wettige positie binnen de gemeente niet ipso facto verloren heeft, omdat deze positie gefundeerd is in de band aan het Woord Gods en de belijdenis naar dat Woord en deze wettige plaats niet onmiddellijk wordt opgeheven door de doleantiedaad van de kerkeraad te Beverwijk;

4. dat er geen enkele reden is derhalve om de oordelen van de classis Haarlem van 4 april 1962 sub 7e, 8e en 9e terug te nemen:

1. dat zij blijft bij haar oordelen van 4 april 1962 sub 7e, 8e en 9e;

2. en deswege de door de kerkeraad te Beverwijk (ds O.) ingediende credentiebrieven niet aanvaardt.

In behandeling komt een voorstel van de kerk te IJmuiden, dat hoofdzakelijk behelst de kerkeraad te Beverwijk (scriba E. Vossebelt) te verzoeken zijn credentiebrieven weer ter classicale vergadering in te dienen. Dit voorstel wordt verworpen.

ADRESSEN

Blokzijl: scriba: P. A. Nawijn, Zuiderkade 345c, telef. 05272-229.

Stadskanaal: Ds Sein, Zuiderdiep 33a te Drouwenmond, post Stadskanaal, telef. 05990-3631.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Candidaats-examen: geslaagd voor het candidaats-examen de heer S. Braaksmas, Hendrik van Viandenstraat 54, Kampen.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

Een „Ingezonden”.

In het Gereformeerd Gezinsblad van zaterdag 8 februari l.l. is een „Ingezonden” opgenomen van K. Torn, Baantje 14, Hamme a/d Deurne (België). Het heeft tot opschrift: Wat gaat er gebeuren?

Het antwoord hierop is in feite reeds gegeven in ons „Ingezonden” van 1 februari. We gaan de hoofdpunten daaruit herhalen.

De grond voor het tehuis werd in 1961 aangekocht.

Het overleg met de instanties vergde belangrijk meer tijd dan was voorzien.

De bouwvergunning is enkele maanden geleden aangevraagd. De aanvraag is ingediend op het gemeentehuis van Ede; vandaar is deze doorgezonden naar de Provinciale Griffie te Arnhem en vervolgens van hier weer doorgestuurd naar het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid te Den Haag; waar het verzoek om het tehuis te mogen bouwen wordt behandeld door een bepaalde commissie. Wanneer deze een beslissing neemt? Dit is niet bekend. Zodra deze afkomt **wordt er gebouwd!** Beter moet er gebouwd worden!

Misschien gaat het in België wat gemakkelijker, doch daarom mag men de Stichting toch niet van een zekere laksheid betichten.

De schrijver van „Wat gaat er gebeuren?” mist bij ons gebrek aan zakelijkheid. Wij stellen hier tegenover een ander verwijt, dat bij ons juist een te grote zakelijkheid veronderstelt.

Voor ons is de voldoening van beide reacties, dat ze een waarschuwing inhouden om in het werk alle eenzijdigheid te vermijden.

Wij werden bemoedigd!

Dit geschiedde toen iemand, die bij het werk van de Stichting nauw is betrokken, aanwezig mocht zijn op de verkoopavond, georganiseerd

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.

H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Tijdelijk adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak.

Prof. Dr. W. K. van Dijk, Groningen

P. A. Hekstra, Rotterdam

Dr. D. Holwerda, Zuidhorn

Ds. P. K. Keizer, Groningen

Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven

Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.

Mr. Dr. J. Meulink, Enschede

D. W. L. Milo, Nunspeet

Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht

Drs G. Puchinger, Den Haag

Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden

Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen

Ds. B. Telder, Breda

Ds. G. Visee, Kampen

Ds. C. Vonk, Schiedam

Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam

Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

door de Gereformeerde Vrouwenvereniging te Dalfsen. In zijn openingswoord werd door ds. Kroes met nadruk uitgesproken: „met deze avond willen wij de Stichting bemoedigen in de aktie voor een eigen tehuis, vooral nu wij weten, dat het belangrijker meer zal gaan kosten dan aanvankelijk werd gedacht”.

Nou, het is een bemoediging geworden. De netto-opbrengst heeft de f 1.000,— overschreden. De vrouwenvereniging te Dalfsen heeft maar één wens: **laten alle andere verenigingen ons voorbeeld volgen.** Wij voegen hieraan toe: De aktie van de Gereformeerde Vrouwenbond zal dan zeker slagen!

Bemoediging, we houden dit woord nog even vast, ging er ook uit van de gemeentevergadering te Rijswijk (Z.H.), waar een tijdens een voorlichtingsavond, betreffende het werk van de Stichting, gehouden collecte maar liefst f 221,45 opracht.

Verder vermelden wij nog de rondgang van Baukje, Jennie en Jennie langs de broeders en zusters te Den Ham (Ov.). Zij kwamen tot een resultaat van f 33,—. Wij verblijden ons hierover omdat tot heden uit deze plaats nog niets werd ontvangen. Waartoe de ouderen niet kwamen, deden de kinderen!

Via ds. Scheele werd het overschot van de „aktie Australië” ontvangen. Aan de reeds ontvangen f 6.000,— werd nog een f 847,66 toegevoegd.

En uit Grand Rapids een cheque van \$ 100,—. Na verzilvering zullen wij mededelen hoeveel hollands gulden dit is.

Het de vorige maal doorgegeven voorstel, dat elke postrekeninghouder f 10,— zou overmaken, heeft navolging gehad. Komen er nog meer?

Van een ontvangen extraatje stuurt iemand een extraatje van f 100,— voor het tehuis. De jeugdwisselings-samenkomst te Roodeschool leverde f 29,— op. Wij besluiten met het noemen van een gift van f 20,—, afkomstig van de kleine Steven Jan; hij is pas enkele weken oud.

Eén doel.

Hetzij met een „ingezonden”, hetzij met een gift, we werken samen voor het ene doel: **het eigen kindertehuis!**

Verantwoording:

Ontvangen van 28 januari tot 11 februari 1964 van

de kerken	f 2.579,66
particulieren	„ 1.371,92
totaal:	f 3.951,58

Collecten en giften ontvangen wij gaarne op postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.

Tot onze grote vreugde gaf God, onze hemelse Vader, ons het wonder te beleven van de geboorte van een dochter.
Wij gaven haar de namen

MARGARETHA JOHANNA

J. Nugteren

G. Nugteren-Mackloet

Voorschoten, 12 februari 1964
Prof. Zeemanplantsoen 6